

Abstract

RhetoricaScandinavica, ISBN 1397-0534

No 62, 2012, pp 57--74

Publisher: Retorikförlaget AB

Author Christine Isager, University of Copenhagen, and Sine Nørholm Just, Copenhagen Business School.

Title "A Changed Charlotte: Mimetic Performance and Formation of Character in Charlotte Johannsen's *Disguised as a Nazi*" [En helt tredje Charlotte: Efterlignende fremførelse og karakterdannelse i *Forklædt som nazist*].

Abstract Rhetorical performance may shape both the audience and the speaker's character. This classical topos is played out in the book *Disguised as a Nazi* [in Danish: *Forklædt som nazist*, 2010], in which 21-year old Charlotte Johannsen, in collaboration with two reporters, shares her experience of infiltrating a group of extreme right-wing soccer supporters in her hometown of Aarhus, Denmark. Johannsen's undercover story is framed by a clear distinction between an authentic and a constructed self. This distinction, however, is theoretically untenable and also proves difficult to maintain in practice. Drawing on the classical notion of imitation in rhetorical education as well as the contemporary concept of performativity, this paper presents Johannsen's rhetoric as an example of *mimetic performance* that shapes – and may corrupt – the rhetor's character through interaction with various audiences. In this perspective the distinction between the public and the private self is dissolved and individual rhetorical situations become hard to demarcate. As a consequence, Johannsen's story of a challenged and changed character should be considered a typical rather than an exceptional example of rhetorical self-presentation.

Keywords Rhetorical agency, self-presentation, imitation, performativity.

Christine Isager er adjunkt ved Institut for medier, erkendelse og formidling, Afdeling for retorik, Københavns Universitet.

Sine Nørholm Just er lektor ved Department of Business and Politics, Copenhagen Business School.

E-post: isager@hum.ku.dk og snj.dbp@cbs.dk

Christine Isager & Sine Nørholm Just:

En helt tredje Charlotte

Efterlignende fremførelse og karakterdannelse i *Forklædt som nazist*

Gennem retorisk fremførelse kan man præge sit publikum, men man præger også sin egen karakter. Rækkevidden af denne klassiske lære bliver anskueliggjort i bogen *Forklædt som nazist*, den 21-årige Charlotte Johannsens fortælling om, hvordan hun infiltrerer et højreekstremt miljø i sin hjemby Århus for siden at beskrive sine oplevelser i samarbejde med to journalister. Johannsens muldvarpehistorie beror på en klar skelnen mellem et autentisk og et konstrueret selv, men denne skelnen er teoretisk uholdbar og viser sig også vanskelig at opretholde i praksis. Med reference til både klassisk retorisk imitatio-pædagogik og nyere tids performativitetsteori læses Johannsens selvfremsstilling i stedet som *efterlignende fremførelse*, der danner – og potentielt også korrupperer – retors karakter, hvormed skellet mellem det offentlige og det private selv opløses, og retoriske enkeltsituationer bliver vanskelige at afgrænse. I dette perspektiv præsenteres Johannsens dannelseshistorie som et typisk snarere end et exceptionelt eksempel på retorisk selvfremsstilling.

Journalistiske undercoverhistorier i bogform har i Danmark i de senere år fået et genkendeligt titelformat med det faste førsteled ”Forklædt som”. Det gælder Allan Nagels *Forklædt som dansker: Reportager fra et liv under dække 2001-2003* (2003), amerikanske Norah Vincents *Forklædt som mand: En kvindes rejse ind i*

*mændenes verden og tilbage igen*¹ (2006) og senest Charlotte Johannsens *Forklædt som nazist: En århushistorie* (2010). Titelformatet skaber utvivlsomt genkendelighed og salg, men med forklædning som den rammesættende metafor synes de ansvarlige udgivere at abonnere på en misvisende forståelse af disse retorers rolle. Denne forståelse vil vi, med Charlotte Johannsens såkaldte århushistorie som eksempel, bidrage til at nuancere – og komplicere.

I tilfældet Charlotte Johannsen må ”forklædt” fortolkes som en eufemisme, en forskønnende forenkling af en kompleks retorisk handling, ligesom undertitlen ”en århushistorie” i samspil med Johannsens alvorsfulde ansigt på bogens omslag kommunikerer, at denne historie fra Århus netop ikke er, hvad vi plejer at forstå som en århushistorie, altså en godmodig vittighed om stereotyp naive århusianere. Tværtimod har vi at gøre med en dokumentarisk historie om aktuelle, reelt problematiske forhold i byen. Flapteksten præsenterer projektet som følger: ”Fra efteråret 2008 til sommeren 2009 levede Charlotte Johannsen under dække og infiltrerede det århusianske nazimiljø omkring hooligangruppen White Pride. Denne bog er hendes personlige fortælling om livet, frygten og volden i det ellers så lukkede miljø.” Således sætter bogen fokus på et højreekstremt miljø, hvor man støtter det lokale fodboldhold fra AGF, men derudover samles om en foragt for medborgere af anden etnisk herkomst eller med tilknytning til venstrefløjen, hvilket kommer til udtryk i hadefuld retorik, impulsiv chikane og voldelige overfald. Efter at volden er gået ud over en personlig ven af Charlotte Johannsen, tager hun initiativ til at infiltrere den højreekstreme gruppe via forbindelser, hun har fra sin tid som elitesvømmer. Hun har held med sin optræden, og gennem et forløb på ca. otte måneder bliver hun inddraget stadig tættere i gruppens sociale liv, indtil hun med en uforsigtig betroelse får gjort sin position usikker og må afbryde sit forehavende.

Umiddelbart kan det se enkelt ud, at den selvbestaltede muldvarp påtager sig en falsk identitet, der bruges strategisk i en afgrænset periode og hænges tilbage i skabet efter brug. Men som det bliver klart i bogen, må man – infiltrator eller ej – løbende forvalte og fremføre sit selv på overbevisende facon ved at efterligne de mennesker, man befinder sig iblandt. Og som vi vil pointere: man kan aldrig som retor stille sig uden for sine karakterfremførelser. Selvfremstilling indebærer et markant element af socialisering. Når man træder ind i en situation, forvalter og forhandler man nu engang sit selv *performativt* i dialektisk interaktion med sit publikum, hvilket det seneste årtis diskussion af retorisk *agency* har skabt fornyet bevidsthed om.² Til den diskussion vil vi føje, at performativitet rummer et afgørende aspekt af efterligning, som kan ligne et strategisk eller instrumentelt greb, men som faktisk gør selvfremstilling til en praksis, der konstituerer selvet og er gennemført

1 Bogens engelske originaltitel er *Self-Made Man: One Woman's Journey Into Manhood and Back Again* (NY: Viking, 2006).

2 I skandinavisk sammenhæng se fx senest Elisabeth Hoff-Clausen, ”Retorisk handlekraft hviler på tillid,” *Rhetorica Scandinavica* 54 (2010). I øvrigt følger vi i artiklen her eksemplet fra Elisabeth Hoff-Clausen, Christine Isager og Lisa Storm Villadsen, ”Retorisk agency – hvad skaber retorikken?” *Rhetorica Scandinavica* 33 (2005) og bruger *agency*-terminen i sin engelske form, som herefter optræder uden kursivering.

karakterdannende. Med vores læsning af Johannsen ønsker vi at sætte fokus på *den efterlignende fremførelse* og dens rolle for vores forståelse af retorisk selvfremsstilling og agency.

I det følgende vil vi først belyse, hvordan selvfremsstilling kan studeres og forstås i relation til retorisk agency. I forlængelse heraf introducerer vi i to hovedafsnit efterligning og performativitet som beslægtede begrebsdannelser, der via et fokus på efterligningens skabende kraft integrerer selvfremsstillingens instrumentelle og konstituerende elementer. Vi vil argumentere for, at forståelse for den efterlignende fremførelse kan bidrage til at udvide retorikkens felt i retning af en mere tidssvarende opfattelse af retorisk praksis som noget, der omfatter ikke bare en offentlig sfære og afgrænsede retoriske situationer, men alle vores sociale rum. Dermed vil fremførelser som Charlotte Johannsens, hvor et menneske kompromitterer sig med overlæg ved at imitere et publikum, hun ikke respekterer, eller agerer uværdigt i en anden og mere værdig sags tjeneste, også tælle med i den retoriske dannelsesproces. At handle sprogligt og socialt med blandede motiver er ikke en undtagelse fra reglen, men et grundvilkår for al karakterdannelse, som er en proces, der er i gang, når vi optræder i professionelle sammenhænge såvel som blandt venner i sociale netværk. Og i det lys kan Charlotte Johannsens eksempel fremstå som mere typisk for retorisk praksis, end vi måske bryder os om.

Vi vil understrege, at vi med artiklen her ikke tilbyder en samlet fortolkning af *Forklædt som nazist*, men bruger den som et markant, illustrativt eksempel. Johannsens fortælling er baseret på feltarbejde og rummer dermed to lag af efterlignende fremførelse: én i den sociale situation under feltarbejdet, som skildres retrospektivt, og en anden, der er knyttet til kommunikationssituationen, hvor skribenten naturligvis tilstræber at rammesætte og fortolke sit forudgående feltarbejde på en troværdig og tillidsvækkende facon over for de penneførende journalister og (dermed) bogens læsere. Bogen er et godt eksempel, fordi den tematiserer selvfremsstilling både eksplicit og uforløst: Den demonstrative sondring mellem kerneselvet og det sociale selv er en præmis for hele projektet, og sondringen fastholdes selvom den udfordres – og reelt må siges at gå i opløsning – undervejs.

Selvfremsstilling og retorisk agency

Studiet af retorisk selvfremsstilling er udfordrende i mødet med retorer, der giver sig ud for at være ét i bestræbelsen på at opnå (og være) noget andet. Charlotte Johannsen fortolker selv sin selvfremsstilling – men dermed er kritikerens arbejde naturligvis ikke gjort. Kritikerens opgave er at undersøge, hvordan Johannsens to eller flere forskellige fremførelser af selvet påvirker hinanden og tilsammen ikke blot giver modtager et billede af den situationelt kommunikerende retor, men faktisk er med til at skabe hendes karakter, uanset hvilke bevidste hensigter eller fortolkninger hun giver udtryk for, herunder hvem hun opfatter som sit retoriske publikum.

Den amerikanske retorikforsker Dana Anderson har påpeget, at selvom det er teoretisk problematisk at sondre mellem en situationsbestemt etos og en underliggende kerneidentitet, må vi tage det alvorligt, når retorer skelner på denne måde i

praksis. Når sondringen eksisterer som *doxa* og bruges persuasivt, har vi som retorikere en forpligtelse til at forholde os til den, skriver han.³ Sondringen eksisterer – og det på ret håndfast facon i undercoverhistorier som Charlotte Johannsens. Johannsens lokale strategiske manøvrer gør hende uvægerligt til en generelt set suspekt figur, og denne retoriske udfordring møder hun ved at insistere på en sand identitet under sin strategiske forklædning. At hun er sig udfordringen bevidst fremgår tydeligt af bogens efterord:

Selve det at udgive sig for at være noget, man ikke er – at være uærlig – virker ikke som det bedste udgangspunkt for at skrive en ærlig bog ... Men ... [d]et højreekstreme miljø er så lyssky og lukket, at jeg var nødt til at lade som om, at jeg var en af deres egne, og det blev på den måde nødvendigt at *lyve fra ende til anden, for jeg er ikke en af dem*.⁴

Hendes pointe er relevant: Hvorfor skulle vi egentlig tro hende? Opretholdelsen af skellet mellem en strategisk, situationel efterligning og en ægte, underliggende identitet forudsætter, at modtager har adgang til retors sande selv og kan vurdere den retoriske fremstilling i forhold hertil og afgøre: Helliger målet faktisk midlet? Vil vi anerkende, at retor tilpasser sin selv fremstilling strategisk (i yderste konsekvens: arbejder under dække) i den gode sags tjeneste? At Johannsens bog udstiller det højreekstreme miljø, er naturligvis med til at gøre skellet mellem 'den rigtige' og 'den falske' Charlotte troværdigt. Men den afstandtagen og deciderede afsky, hun opstiller som præmis for kontrakten med sine læsere, bliver udfordret i bogens skildringer af hendes tid i miljøet som en indforstået leende, sms'ende, festende, endog elskende Charlotte. Hun koketterer som fortæller med sin manglende kontrol, alt imens hun forsikrer os om, at kontrollen er intakt.

Denne udfordring for analyse og fortolkning af flertydig selv fremstilling er agency-begrebet velegnet til at tackle. Med agency som optik sættes fokus på, hvad Charlotte Johannsen som retor gør, og hvad hun bliver til i teksten og i kraft af teksten.⁵ Dermed kan man undgå spekulative referencer til et ekstratekstligt ophav og dette ophavs intentioner og i stedet forstå afsender på basis af hendes tekstlige adfærd; afsenderpositionen bliver identisk med det handlepotentiale, teksten skaber for retor i relation til et publikum. I denne optik kan den instrumentelle brug af karakter og den retoriske konstituering af identitet ikke adskilles, men må studeres i forhold til hinanden.⁶

3 Dana Anderson, "Identity and 'Common Sense': Rhetoric's Responsibility to the Doxastic Status of the Person", *Queen: A Journal of Rhetorical Power* 5, 1 (2005). Tankegangen udfoldes videre i Anderson, *Identity's Strategy: Rhetorical Selves in Conversion* (Columbia, SC: University of South Carolina Press, 2007).

4 Charlotte Johannsen, *Forklædt som nazist – en århushistorie. Fortalt til Gjertsen og Gjerding* (København: Informations Forlag, 2010), 256-57 (fremhævelse tilføjet).

5 Vi lægger os her op ad den opfattelse af agency som et intersubjektivt eller dialektisk fænomen, som er udviklet hos bl.a. Carolyn Miller og Michael Leff, se fx Christine Isager: "Retorisk handlekraft: Hvem giver journalisterne ordet?" i Hanne Roer & Marie Klujeff (red.): *Retorikkens aktualitet. Grundbog i retorisk kritik*. 2. udgave (København: Hans Reitzels Forlag, 2009); og Hoff-Clausen, "Retorisk handlekraft hviler på tillid".

6 Michael Leff & Ebony Utley, "Instrumental and Constitutive Rhetoric in Martin Luther

Vi vil med udgangspunkt i den allerede hævdundne opfattelse af etos og identitet som sammenhængende og tæt knyttede til fremførelsen undersøge, hvordan Johannsen performativt – bevidst eller ubevidst – håndterer den opløsning af sin selvforståelse, der sker undervejs i fortællingen. Til det formål vil vi anvende det klassiske efterligningsbegreb i samspil med det performativbegreb, man finder hos blandt andre Judith Butler. Vi præsenterer de to begreber efter tur og illustrerer deres forklaringspotentialer ved løbende at diskutere dem i relation til Charlotte Johannsens selvfremsstilling. Selvfremstillingen skal dermed begrebsliggøres som efterlignende fremførelse, der på én gang er instrumentel og konstituerende, og som udvider det retoriske felt til at omfatte almen social praksis.

Efterligning som dannelsesprincip

Den græske term *mimesis* bruges som fagligt grundbegreb med henvisning til efterligning (eller repræsentation) i kontekster, hvor der sker en form for overtagelse eller reproduktion af træk eller adfærd, der opfattes som typiske eller eksemplariske, hos et forlæg eller forbillede. I nutidig retorisk pædagogik bruges efterligningsbegrebet oftest i sin latinske form *imitatio* og henviser til efterligning som en opbyggelig øvelse, hvor den retorikstuderende ansøres til at nærlæse, analysere og mere eller mindre eksplicit lade sig inspirere af forbilleders kommunikationspraksis i sin egen fremførelse.

Quintilians *Om en talers uddannelse*, der ligger i forlængelse af Isokrates' lære på græsk grund og Ciceros på romersk, er den store inspirationskilde her.⁷ Quintilian repræsenterer en humanistisk tradition, hvor ikke talekunsten men taleren selv er i fokus. Grundtanken er, at god retorik påvirker talerens karakter og omvendt: at den gode borgers karakter skal præge den offentlige retorik og dermed samfundet; altså en positiv og selvforstærkende dynamik, der indfanges i det velkendte klassiske ideal om *vir bonus dicendi peritus*, 'den gode mand, der taler godt', og som man kan møde også i aktuel retorikforskning. Så sent som i 2011 fremhæver Robert Terrill i en artikel i *Rhetoric Society Quarterly* den dobbelte bevidsthed, der optrænes, når man som studerende skal håndtere andre menneskers tekster og dertilhørende situerede erfaringer i nye kontekster. Den bevidsthed om både intertekstualitet og kontingens, *imitatio*-pædagogikken fremelsker, fremstilles hos Terrill som et velegnet uddannelsesmæssigt modtræk til, hvad han betegner som en nymodens, problematisk dyrkelse af oprigtighed og autenticitet som kvalitetskriterium, dvs. idealet om, at der skal være en entydig overensstemmelse imellem os selv og vores ord.⁸

Samme kritiske impuls over for dyrkelsen af det oprigtige udtryk kan man finde i et uafsluttet værk af Wayne Booth, *The Curse of Sincerity*, hvis titel ifølge Robert

King's 'Letter from Birmingham Jail,' *Rhetoric & Public Affairs* 7, 1 (2004).

7 Se fx Robert Terrill, "Mimesis, Duality, and Rhetorical Education," *Rhetoric Society Quarterly* 41, 4 (2011).

8 Terrill, "Mimesis, Duality, and Rhetorical Education." Inderlighedsidealets fremmarch i skandinavisk kontekst skildres og problematiseres i Anders Johansen, *Talerens troverdighed. Tekniske og kulturelle betingelser for politisk retorik* (Oslo: Universitetsforlaget, 2002).

Denham i arbejdsprocessen blev ændret til *Hypocrisy Upward* eller 'opadstræbende hykleri'.⁹ Den opadstræbende, produktive hyklen er et alternativ til autenticitet og kan sammenstilles med *vir bonus*-tanken: Ved at tale godt – og fremstille os selv som lidt bedre, end vi er – kan vi faktisk blive bedre mennesker. For hvorfor i al verden, spørger Booth, skulle vi i en misforstået helligholdelse af oprigtighedsidealet vælge at stræbe nedefter?

Både Terrill og Booth vender sig altså imod oprigtighed og peger på retorik som en performativ praksis og samfundet som en performativ kultur, hvor vi selvfølgelig forstiller os for hinanden. Terrill overskrider ét fagligt tabu ved at pege på denne fremførelsespraksis som fundamentalt efterlignende, intertekstlig og selvbevidst, og Booth overskrider et andet tabu ved at kalde den fundamentalt hyklerisk. Hvor vi ser Booths polemiske sprogbrug som en effektiv måde at få hul på diskussionen om efterligning af *publikum* og ikke kun af udvalgte retoriske forbilleder som i Terrills scenario, vil vi skynde os at tage afstand fra hykleri som nøgleord i diskussionen. Ideen om publikums rolle i den efterlignende fremførelse forekommer os at rumme rigeligt med kontroversielt tankegods i sig selv, og det er gods, der faktisk kan findes i lasten på et mere velkendt og mere neutralt ladet begreb, nemlig *identifikation*.¹⁰

At vores publikum påvirker vores fremstilling og fremførelse er et retorisk grundvilkår. Denne relation til publikum er imidlertid sjældent italesat som *efterlignende* fremførelse, måske fordi denne term emmer af leflen – eller hykleri, som Booth siger – og andet fra den skuffe, som både retorer i praksis og retorik som fagfelt har forsøgt at arbejde sig ud af. Man taler hellere om at etablere *common ground*, gå ind på publikums præmisser og skabe identifikation. At dette faktisk udgør en efterlignende performativ praksis fremgår dog ganske klart af fx Kenneth Burkes ofte citerede dictum om netop identifikation som forudsætning for overbevisning: "You persuade a man only insofar as you can talk his language by speech, gesture, tonality, order, image, attitude, idea, identifying your ways with his."¹¹ Tager vi dette for pålydende, er det måske ikke først og fremmest os selv, vi fremstiller i vores fremførelser, men snarere vores publikum? Måske kan vi siges at fremstille publikum gennem os selv og omskabe os i deres billede?

Kenneth Burke mønstrer nærmest pligtskyldigt oprigtighedskriteriet i en parentes, hvor han forsikrer os, at identifikation "will be more effective if it is genuine" (56). Ikke desto mindre følger han op på sin identifikationspointe ved (ligesom Booth) at introducere et polemisk begreb. Således opstiller Burke netop leflen eller smiger (*flattery*) som muligt grundparadigme for overbevisning med henvisning til, at publikums velvilje er en nødvendig forudsætning for al overbevisning.¹² Vi finder

9 Se Robert Denham, "The Field of Selves: Wayne Booth's Defense of Hypocrisy Upward." *Pedagogy* 7, 1 (2007).

10 Om relationen imellem identifikation og agency se også Christine Isager og Sine N. Just, "Rhetoricians Identified: A Call to Interdisciplinary Action and How it Resonated in the Field of Rhetoric," *Philosophy & Rhetoric* 38, 3 (2005).

11 Kenneth Burke, *A Rhetoric of Motives* (Berkeley, LA, London: University of California Press, 1969), 55.

12 Burke, *A Rhetoric of Motives*, 55-56.

denne tanke om tekster som smigrende eller spejlende fremførelse værd at forfølge, men foreslår altså at tale om denne praksis som efterligning og endvidere at kæde den sammen med retors karakterdannelse.¹³

Påvirkninger og prægninger fra andre mennesker i individuelle dannelsesprocesser findes tematiseret bl.a. i selvbiografier og dannelsesromaner, men det, vi betegner som det efterlignende aspekt, bliver særligt tydeligt i undercoverhistorier. Hvad der umiddelbart ser tydeligt eller ligefrem skematisk ud, er imidlertid ikke spor enkelt. Taler man om efterligning, skelner man teoretisk imellem tre grundtyper, nemlig: den regulære efterligning eller rendyrkede imitation (på engelsk: *imitation*), hvor efterligneren er novice og deler både mål og midler med de/n efterlignede; den konkurrerende efterligning (på engelsk: *emulation*), hvor efterligneren stræber efter samme mål som den efterlignede part, men bruger andre midler; og endelig den spejlende efterligning (engelsk: *mimicry*), som kan have karakter af 'efteraben' eller parodi, idet efterligneren deler midlerne med den efterlignede part, men har andre mål.¹⁴ Det er den sidste version, den spejlende efterligning, der bringes til torvs med den journalistiske forklædningsmetafor: Den overbevisende efterligning siges i disse scenarier at tjene et professionelt eller strategisk mål, som holdes skjult for den efterlignede part, så længe efterligningen står på. Men det er den udlægning, vi finder misvisende og forsimplet. Bryan Warnick, der opstiller førnævnte tre efterligningsformer, er da også hurtig til at påpege det ufrugtbare ved at bruge tredelingen i praksis. Som han påpeger, er det simpelthen svært at skelne mål fra midler i sociale sammenhænge. Motiver er komplekse, og situationer lapper ind over hinanden. Det gør de til hver en tid, men det anskueliggøres på påfaldende vis i undercoverhistorierne, hvor der fra en retorisk synsvinkel er flere aspekter, der opbløder den nævnte distinktion imellem den rendyrkede, den konkurrerende og den spejlende efterligning. Vi vil fremhæve to:

For det første trækker undercoverhistorierne tydeligvis på det spændingsmoment, at jeg-fortælleren risikerer at identificere sig for meget med sin professionelle opgave og den lånte identitet. Teksterne forholder sig således mere eller mindre eksplicit og detaljeret til, at efterligneren kan lade sig rive med, at hun forandres, og at denne forandring ikke uden videre kan skrælles af og lægges tilbage i værktøjskassen efter brug. På godt og ondt er undercoveroperatørens handlinger led i en individuel dannelsesproces, der ikke kan forklares som ren strategisk efteraben, men snarere skal forstås i lyset af det klassiske begreb *imitatio*, som det opstilles i den retorikpædagogiske tradition, vi skitserede ovenfor. Her opfattes et menneskes livslange dannelse som samfundsborger som en turné igennem retoriske situationer, hvor publikums forventninger til stadighed påvirker og former éns frem-

13 Ekaterina Haskins diskuterer 'mimetic performance' i relation til 'audience identification' hos Platon, Aristoteles og Isokrates, men med fokus på hvad identifikationen betyder for publikums (og ikke for talerens) integritet, se "Mimesis Between Poetics and Rhetoric: Performance Culture and Civic Education in Plato, Isocrates, and Aristotle," i: *Rhetoric Society Quarterly* 30, 3 (2000).

14 Bryan R. Warnick, *Imitation and Education. A Philosophical Inquiry into Learning by Example* (Albany: State University of New York Press, 2008), 6-7.

træden. En fortløbende formativ – og performativ – proces.

For det andet er det sjældent entydigt, hvem publikum er, dvs. hvem aktører som Charlotte Johannsen egentlig forklæder sig eller fører sig frem for. Tværtimod er det en flerdimensional efterlignende fremførelse, der finder sted, fordi den foregår både under feltarbejdet i det miljø, der skal skildres, og i skriveprocessen over for de miljøer, der skal formidles til. I Charlotte Johannsens tilfælde skal hun undervejs fremstå troværdig i relation til sin nye højreorienterede omgangskreds såvel som til sine 'rigtige,' venstreorienterede venner og Peter, den anonymiserede repræsentant for undersøgelsesgruppen Redox, der fungerer som hendes faste rådgiver under feltarbejdet. Sidenhen skal hun virke troværdig over for de journalister, der fører penne i hendes bog, nemlig Marchen Neel Gjertsen og Sebastian Gjerding fra dagbladet *Information*, hvis forlag også har udgivet bogen. Komplexiteten stiger yderligere, når hun i mødet med læseren både skal vise, at hun var en troværdig højreorienteret og er en ægte venstreorienteret. I alle disse relationer er den efterlignende fremførelse på én gang strategisk og nødvendig og påvirker Johannsens etos og selvforståelse. I de forskellige sociale kontekster, hvad enten hun angiver at have hjertet med eller ikke, handler hun ved at omskabe sig i andres billede, empatisk og imiterende, for at overbevise og skabe både egne og fælles handlemuligheder (agency).

Eksempelvis modtager Charlotte Johannsen gode råd til sin efterlignende fremførelse af den fyr i miljøet, Morten, som hun indleder et kærestelignende forhold til. Det sker dog vel at mærke uden, at han kender til hendes muldvarpeprojekt og dertilhørende motiver:

Morten påpegede, at mit sprogbrug klingede københavnsk. De sætter en ære i at snakke så århusiansk som muligt, så det må jeg også gøre. Ikke mere fucking optur, ikke mere nederen. Fra nu af er det dælme bare megatræls og bøvet i stedet for.¹⁵

Morten ønsker blot af den pige, han betragter som sin kæreste, at hun skal kunne begå sig socialt, og uafvidende bidrager han dermed til hendes undergravende forehavende. Det bliver således klart, at sociale koder gælder og fungerer uafhængigt af menneskers motiver for at respektere dem.

Bryan Warnick rejser spørgsmålet om, hvornår et eksempel ikke bare bliver opfattet som eksemplarisk på et bestemt parameter, men også bliver ophøjet til norm for dette parameter.¹⁶ I Johannsens scenarier sker dette meget bogstaveligt: Hun registrerer, hvad hendes nye bekendtskaber værdsætter, og anvender denne viden strategisk:

“Den der er godt nok fin,” siger jeg og peger på en håndtaske fra Henri Lloyd, der ligger i [butik’s]vinduet. Hele taskens ene side udgøres af et stort britisk flag, og der står Henri Lloyd broderet med guldbogstaver midt på. Den er mildest talt grim, men jeg ved, at det er et af hans [Mortens] yndlingsmærker.¹⁷

15 Johannsen, *Forklædt som nazist*, 38.

16 Warnick, *Imitation and Education*, 51.

17 Johannsen, *Forklædt som nazist*, 42.

Johannsen generaliserer simpelthen på basis af eksempler, som hun ophøjer til standarder ("De [højreorienterede] både taler ens, mener det samme og klæder sig som hinanden," bemærker hun for eksempel undervejs¹⁸), og Mortens smag i tasker beskrives som en standard, der ikke er til forhandling ("Den er mildest talt grim, men jeg ved..."). Denne praksis fungerer som en undtagelse fra reglen om, at man vil imitere ting, der er efterstræbelsværdige (og i øvrigt gøre det selektivt og kritisk). Således skriver Warnick:

[A]n educational human example can function educationally as being *not me* ("that action is not what I want to do") [or it] can be an example of a past me [...] But human examples exert much of their power when they appear as a possible future self – a telos adopted for a possible developmental process to come.¹⁹

Her bryder *Forklædt som nazist* – og undercovergenren i bredere forstand – med den retorikpædagogiske efterligningstradition, idet Johannsen jo imiterer en praksis, som hun i al fald som udgangspunkt frastødes af og også forventer, at bogens læsere frastødes af. Dannelsesprocessen foregår gennem en negerende performance, hvor hun på én gang efterligner en gruppe for at tilpasse sig dens normer og værdier og repræsenterer dens adfærd for at stille den frem for et andet publikum, der antages at tage afstand fra disse normer og værdier.

Charlotte Johannsens eksempel kan ses som en undtagelse, men vi vil rejse det spørgsmål, om ikke det peger mod en almen erfaring for retorer. Altså, måske er dette ikke et brud med retorisk praksis, men kun med en idealforestilling om denne? I en vis forstand kan man sige, at man som regel reducerer og måske ligefrem kompromitterer sin sag og sig selv i sin retorik; at det sproglige udtryk aldrig helt yder hverken sagen eller én selv retfærdighed. Retorisk fremførelse handler altid om at sætte sig i sin modtagers sted, og det er netop den erfaring, der danner os – og potentielt kompromitterer os.

At efterligne sit retoriske publikum er, som også Michael Leff har påpeget, en måde at vise – om så bare forsøgsvis – respekt for sin kultur og tradition:

[T]he humanistic approach entails a productively ambiguous notion of agency that positions the orator both as an individual who leads an audience and as a community member shaped and constrained by the demands of the audience.²⁰

Som Charlotte Johannsens eksempel minder os om, så taler vi dog langt fra altid til et indforstået publikum, som deler vores forudsætninger. Tværtimod er vores egen retoriske dannelse altid forskudt for publikums. Af og til taler vi på markant kulturel udebane, hvilket imidlertid ikke gør vores optræden til en undtagelsestilstand. Forskydningen – den altid kun delvise identifikation med vores publikum – er til

18 Johannsen, *Forklædt som nazist*, 38.

19 Warnick, *Imitation and Education*, 32.

20 Michael Leff, "Tradition and Agency in Humanistic Rhetoric," *Philosophy and Rhetoric* 36, 2 (2003), 135.

stede, hver gang vi taler, og hver eneste optræden er del af vores retoriske historie; vi præger og lader os præge.

Også Johannsens retoriske dannelse er forskudt for den, hun møder hos sine forskellige publikummer, først i felten og siden i den efterfølgende fortælsituation, men forskydningen er naturligvis mest udtalt under feltarbejdet. Tekstligt kommer det til udtryk i en genkommende topos af ambivalens: Johannsen føler ofte sympati og fællesskab med mennesker i miljøet og må besinde sig eksplicit på deres anderledshed. Ét eksempel er citeret på bogens flap som ikonisk eller typisk for narrativet:

Han [”Anden”] har husket min fødselsdag og skriver tillykke. Sødt. Han kunne desværre ikke selv komme til festen fordi han sidder derhjemme med fodlænke. Han er dømt for et voldeligt overfald på en venstreorienteret. Ikke så sødt.²¹

Det delvise og forbeholdne engagement understreges, når Charlotte Johannsen gang på gang peger på sin ambivalente relation til de andre i gruppen som et u håndterbart paradoks, der sætter hendes dømme- og handlekraft ud af spil: ”Timm ... er simpelthen bare flink. En virkelig rar, voldelig nazist. Men okay. Jeg er også fuld og har fødselsdag.”²²

Den stadig mere vakkende præmis i bogen er, at vi faktisk af og til *er* helt og aldeles ét med vores selvfremsættelse, at vores motiver ikke altid er blandede, at vores engagement ikke altid er partielt. Oprigtighedsidealet holdes således frem, imens det tydeligvis er under konstant pres. Charlotte Johannsens løbende fremførelser, beskrivelser og refleksioner viser os, at ingen situationer i praksis er autentiske, rene eller overbevisende i sig selv. Og vi bevidner i selskab med Charlotte, at alle mennesker har rollekonflikter, også Morten, der må improvisere og forklare sin adfærd for at opretholde et sympatisk billede af sig selv over for Charlotte, men snubler – og selv ved, han snubler – undervejs:

Lidt efter kommer flere af drengene [fra ungdomsafdelingen ”Barndommen”²³] indenfor. En af dem siger ”Hej Far” til Morten.

”Æh ja, det er fordi jeg er deres ’fører’. Det har de selv valgt mig til.”²⁴

At det faktisk kan være de mest fremmedartede situationer, der pludselig bliver enkle, fordi de simpelthen bliver fortolket af omgivelserne som sande og autentiske, bliver også tydeligt undervejs. Da Charlotte Johannsen således efter megen tøven har taget skridtet til at melde sig ind i Vederfølner, en politisk forening for ”nationalt-sindede”, der ”kæmper imod islamiseringen af Danmark”²⁵, drages hendes motiver

21 Johannsen, *Forklædt som nazist*, 123.

22 Johannsen, *Forklædt som nazist*, 127.

23 Johannsen betegner ”Barndommen” som en underafdeling af *Nysir*, der er ”en fodboldfraktion af meget dedikerede AGF-fans ... Officielt er det en apolitisk forening, men der har været stor trafik af unge fodboldfans fra *Nysir* til *White Pride* og *Vederfølner*” (*Forklædt som nazist*, 33).

24 Johannsen, *Forklædt som nazist*, 54.

25 Foreningen *Vederfølner*'s hjemmeside <http://modstand.nu/om-foreningen> (hentet

ikke længere i tvivl i det højreekstreme miljø: ”Jeg er ikke længere en tilfældig veninde, som Lindberg har slæbt med. Jeg er Charlotte fra Vederfølner.”²⁶

I Robert Terrills tidligere nævnte artikel argumenteres der for, at imitativpædagogik kan fremme demokratisk kultur ved at danne dobbelt- eller metabevindte borgere, der har sans for intertekstualitet og kontingens og dermed bør holde sig for gode til at bruge autenticitet og oprigtighed som kvalitetsparametre.²⁷ Han understreger, at vores dobbeltperspektiv i omgangen med retoriske eksempler, dvs. hhv. retorisk analyse og retorisk produktion eller hhv. fortolkning og fremførelse, ikke peger frem imod en enhed:

Although a mimetic pedagogy seeks to understand the two processes of analysis and genesis as depending on and feeding each other in a productive symbiosis, the rhetor is not expected to find a middle way between interpretation and production, or to synthesize a third practice that entails them both. Rather, a rhetor schooled through *imitatio* learns to oscillate her attention *between* analysis and genesis, so that she constantly is shifting her identity between “interpreter” and “performer.” ... [A] mimetic pedagogy instills the faculty of being able to switch from one to the other, not of being able to do both simultaneously.²⁸

Men hvis identifikationen og den efterlignende relation til publikum i praksis synes at være strategisk og konstituerende, sådan som det ser ud i Charlotte Johannsens historie, må vi dog bevare en kritisk skepsis over for styrken af denne metabevindthed og omstillingsevne. Uanset hvilken skarp dualitet en given professionel opgave eller et moderne medie billede i praksis måtte kræve af os, er forestillingen om selvets enhed, om integritet, en topos, der er svær at feje af banen.

Identitet som fremførelse

I lærebogen *Retorik – teori og praksis* fra 2009 skriver Christian Kock og Merete Onsborg om retoriske tekster i generel forstand bl.a. følgende:

Den retoriske tekst søger ... altid at have en *stemme* (*voice*), og et vist mål af etos vil altid være til stede. Der er dog en balance, for på grund af det offentlige tilsnit er det private, forstået som det intimt betroende, sjældent hensigtsmæssigt.²⁹

16.11.2011).

26 Johannsen, *Forklædt som nazist*, 155.

27 Om dobbeltbevindthed som ideal for politisk kultur, se endvidere Robert Terrill, ”Unity and Duality in Barack Obama’s ‘A More Perfect Union’”; i: *Quarterly Journal of Speech* 95, 4 (2009).

28 Terrill, ”Mimesis, Duality, and Rhetorical Education”, 304 (fremhævelse original).

29 Charlotte Jørgensen og Lisa Villadsen (red.), *Retorik. Teori og praksis* (København: Samfundslitteratur, 2009), 256-57. Stemmebegrebet vil vi ikke gå nærmere ind i her, men kan henvise til Peter Elbow (red.), *Landmark Essays on Voice and Writing* (Mahwah, NJ: Hermagoras Press, 1994).

Den norm for hensigtsmæssighed, der formuleres her, udfordres åbenlyst af retorik som Charlotte Johannsens og er også i bredere forstand under forandring. Oftere og oftere bliver det intimt betroende sat i spil som et aspekt af selvfremsstillingen i offentlig retorik, ikke mindst i samspil med sociale medier, hvis fortrolige eller indforståede retorik i stigende grad klinger med i mere officielle sammenhænge og kan bidrage til at etablere de forventninger om og normer for enhed og konsistens, Terrill finder problematiske. Hvad enten man beklager sammensmeltningen af den offentlige og den private selvfremsstilling eller accepterer den som et nyt retorisk grundvilkår, er det vigtigt at beskrive og forstå dynamikken, og her kan man med fordel ty til Judith Butlers performativitetsteori.

Som begrebsdannelse minder efterligning og performativitet på flere måder om hinanden og kan ses som overlappende forklaringer på det samme forhold. Men hvor efterligning i den retoriske imitatio-tradition sætter fokus på den performative dannelse af retor som offentlig person, peger performativitetsbegrebet netop på, at al identitetsdannelse – altså ikke bare den offentlige medborgers – sker som imiterende fremførelse. Hvor begge begreber overskrider skellet mellem etos og identitet, peger imitatio primært udad, mens performativitet også har pil indad. Performativitet kan inddrages i diskussionen som en mere gennemgribende forklaring på, hvordan identitet dannes i fremførelse, og lade os forstå rækkevidden af Charlotte Johannsens eksempel, hvor skellene mellem offentlig og privat og mellem strategisk og involveret er i opløsning.

Teorien tager sit afsæt i Jacques Derridas kritik af den traditionelle talehandlings-teori. Derrida påpeger, at en talehandling altid er en efterligning.³⁰ En talehandling er aldrig ren eller direkte skabende, men fungerer netop fordi den svarer til noget allerede kendt, lever op til accepterede og genkendelige normer (og er dermed parasitær eller sekundær, som det hed hos J. L. Austin³¹). Judith Butler overfører denne pointe til spørgsmålet om identitet og argumenterer for, at også individuel identitetsdannelse er social reproduktion. Hun skriver således, at "it is only through the experience of recognition that any of us becomes constituted as socially viable beings."³² Man kan ikke adskille fremførelsen ("the performance") af en identitet fra konstitueringen af denne, og man kan ikke adskille såkaldt oprindelige eller originale fremførelser fra efterligninger. Tværtimod er al identitetsdannelse altid allerede efterligninger af eksisterende normer; de er forsøg på at leve op til de forventninger, der er knyttet til bestemte identiteter eller subjekspositioner. Dermed er det i mødet med omverdenen – via publikums genkendelse og accept af fremførelsen – at individet skaber sin identitet. Og dette gælder ikke blot i den offentlige retorik, som fx Michael Leff sigter til, når han skriver, at retor konstitueres af traditionen og af sit publikum. Det gælder altid.

Ved at fokusere på *gentagelsen* og dens konstituerende kraft kommer performativitetsbegrebet til at handle om potentialet for handling snarere end den konkrete

30 Jacques Derrida, *Limited Inc.* (Evanston: Northwestern University Press, Evanston, 1988), 18.

31 J. L. Austin, *How to Do Things with Words* (Oxford: Clarendon Press, 1955/1962).

32 Judith Butler, *Undoing Gender* (New York: Routledge, 2004), 2.

fremførelse; performativitet skal ikke forstås som “a singular or deliberate ‘act’, but, rather, as the reiterative and citational practice by which discourse produces the effects that it names.”³³ Så mht. selvfremstilling er der fokus på, hvilket mulighedsrum individet har for at fremstille sig selv inden for en given social kontekst. I Charlotte Johannsens fortælling kredses der fx om grænsen mellem handlinger, der vil blive genkendt som hørende til det højreekstreame miljø, og handlinger, der vil falde igennem og stemple den handlende som en outsider. Mens Johannsen er undercover, bliver en anden muldvarp, Torben, afsløret, og hændelsen giver hende anledning til at reflektere over, hvad der er mistænkelig opførsel:

Det er en ret speciel følelse at høre dem snakke om Torbens stikkervirksomhed og bevare ansigtet i de rette forargede folder. Deres vrede burde gøre mig nervøs, men bestyrker mig snarere i troen på, at de ikke nærer skyggen af mistanke til mig, når jeg kan stå midt mellem dem og spille med uden problemer.

Samtidig har Torben da i det mindste lært mig, hvordan jeg ikke skal opføre mig. Han var underlig og spurgte så direkte, at jeg med det samme kunne mærke, at der var noget mistænkeligt ved ham.³⁴

Her henvises både til Charlottes genkendelige eller socialt acceptable selvfremstilling (“de rette forargede folder”, ”spille med uden problemer”), og der gives en fortolkning af, hvad der markerer Torben som en outsider (han ”spurgte så direkte”).

Der er altid flere retoriske handlemuligheder i en konkret situation, det performative potentiale kan realiseres på flere måder, og den enkelte handling er dermed ikke en mekanisk gentagelse, men derimod en kreativ konkretisering af handlepotentialet. Imidlertid er der en grænse for, hvor afvigende selvfremstillingen kan være og stadig være genkendelig i den sociale kontekst, og det er tydeligt, når denne grænse overskrides. Johannsens strategi er overordnet at improvisere og spille med uden at tiltrække sig for megen opmærksomhed og derved risikere at komme til at stikke ud. Dette er ifølge Butler ikke bare en fremgangsmåde for personer, der agerer under dække, men sådan de fleste af os opfører os det meste af tiden; vi gentager de normer, der omgiver os, via vores egen fortolkning og konkretisering af dem.

Ud over at bryde med forestillingen om den originale eller autentiske selvfremstilling, rejser teorien om performativitet den velkendte retoriske problemstilling, at det er vanskeligt at skelne såkaldt falske og ægte fremførelser fra hinanden. “[F]ake enjoyment is materialized through the same communicative resources as real enjoyment,” som Don Kulick udtrykker det i en diskussion af seksuel nydelse.³⁵ Hos Charlotte Johannsen kommer dette helt konkret til udtryk i forholdet til Morten:

Mit hjerte banker og pulsen stiger – men mest, fordi jeg ved, at jeg er i færd

33 Judith Butler, *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of Sex* (New York: Routledge, 1993), 2.

34 Johannsen, *Forklædt som nazist*, 209.

35 Don Kulick, “The Importance of What Gets Left Out”, *Discourse Studies* 7, (2005), 621.

med noget, som under ingen omstændigheder måtte ske. De tanker, der hvirvler rundt i mit hoved, mens vi kysser, har ikke noget med Morten at gøre; men fuck, hvad sker der her? Hvordan kunne jeg tillade det at gå så galt? Og hvad i alverden skal jeg sige til Peter?³⁶

Johannsens dobbelte publikum bliver tydeligt her. Mens hun over for Morten skulle fremstå, som om hun nød situationen, skal hun over for læseren fremhæve, at hun netop ikke gjorde det. Hvad der for Morten så ud som hengivelse, skal læseren fortolke som skuespil – selvom valget af styrkemarkøren 'mest' som overgang til bortforklaringen af hendes hjertebanken indikerer, at forholdet er mere komplekst end som så.

Pointen er, at såkaldt falske fremførelser ikke bare ser ægte ud, men også kan opleves som ægte i fremførelsesøjeblikket. Dette gælder vel at mærke ikke kun for publikum, som ikke har adgang til nogen bagvedliggende intention, men i en vis udstrækning også for afsenderen, som heller ikke kan trække på en stabil og uafhængig kerneidentitet, men derimod konstitueres i og med relationen til sine modtagere og deres genkendelse og anerkendelse af fremførelsen. Når de højreekstreme opfatter og accepterer Charlotte Johannsen som 'en af dem', kan man argumentere for, at hun faktisk er det – i hvert fald i gerningsøjeblikket, om man så må sige.

At der ikke findes nogen identitet uafhængigt af fremførelsen, skal dog ikke tages for bogstaveligt; vi kan sandsynligvis stole på, hvor Johannsen står, selvom hun har held med at føre sit højreekstreme publikum bag lyset. Hvad der derimod ikke står til diskussion er, at 'den ægte identitet' i lige så høj grad skal fremføres som den falske, og i lige så høj grad er afhængig af sit publikums accept for at lykkes. Når Johannsen mødes med Peter, hendes kontaktperson i Redox, eller er sammen med sine 'rigtige' venner fra det venstreorienterede miljø, skal hun fremføre sit tilhørsforhold til dem lige såvel, som hun skal det i undercoversituationen. At det ikke altid er lige til, og at 'hendes egne' nogle gange er mere mistroiske end 'de andre' bliver fx klart i fortsættelsen på den ovenfor citerede kyssescene:

Morten bliver og sover. Næste dag tager jeg skraldet hos Peter. Som den gode infiltrator, jeg er, ringer jeg til ham og fortæller alt. [...]

"Det er kraftedeme for dumt, Charlotte. Hvordan skal jeg kunne stole på dig igen?" siger Peter, da han fire timer senere sidder over for mig på en café tæt ved Hovedbanegården.

Jeg forklarer, at gårsdagens fejltrin ikke har ændret min dedikation for projektet.

"Jeg er stadig lige så målrettet, som jeg hele tiden har været," siger jeg.

"Ja, det er jo en strategisk genistreg, du har gang i," siger han ironisk.

Jeg trænger ikke igennem med min pointe, selvom jeg oprigtigt mener, at det ikke kompromitterer missionen, at jeg har kysset med Morten og derudover synes godt om ham.³⁷

36 Johannsen, *Forklædt som nazist*, 83.

37 Johannsen, *Forklædt som nazist*, 83.

Netop fordi Peter ved, at Charlotte Johannsen spiller dobbeltspil, bliver hendes fremførelse i forhold til ham mindre overbevisende, hvorimod de højreekstremer, som aldrig får lov at kigge hende i kortene, ikke finder anledning til at betvivle ægtheden af eller oprigtigheden i hendes handlinger. Også her bliver læseren den tredje part over for hvem Charlotte Johannsen både fastholder sin loyalitet over for projektet og afslører endnu mere af sin ambivalens. Om den specifikke episode ender hun med at konkludere: ”Jeg har intet problem med at adskille mit privatliv fra projektet, men jeg kan også godt forstå, hvorfor han [Peter] tvivler”.³⁸

De mekanismer, der er fælles for den ’ægte’ og den ’falske’ fremførelse og slører grænsefladen mellem de to, er ikke specifikt retoriske, men snarere kendetegnende for social interaktion i bred kulturel forstand. Med denne udvidelse af perspektivet nærmer retorisk og antropologisk teori sig hinanden, og de fremførelsesmekanismer, vi har belyst i Charlotte Johannsens selvfremsættelse, kan fx forklares med antropologen Kirsten Hastrups teori om kultur som illusion. Hastrup argumenterer for, at den sociale virkelighed kan forstås ud fra samme optik, som man benytter til at forklare scenekunsten – og det i meget radikal forstand. Hun tager således henvisningen til fremførelse helt bogstaveligt og mener med Shakespeares Jacques, at ’hele verden er en scene’. På samme måde som ”det gode teater [ikke] skal ses; det skal ses igennem”,³⁹ så er social handlen afhængig af en suspendering af form, idet virkeligheden i Hastrups optik konstant bliver til, imens vi er i den. Hastrups pointe er, at der ikke er et ’egentligt selv’, men at den sociale identitet netop opstår i og med fremførelsen. Når Peter tvivler på Charlotte Johannsens loyalitet, så er det fordi hendes selvfremsættelses form er synlig for ham; han ved, at hun spiller et spil, og ser formen i stedet for at se igennem den. Dermed brydes illusionen, fremførelsen bliver mindre troværdig, og der (kan) stilles spørgsmålstejn ved identiteten. Og desto mere energi skal Charlotte Johannsen investere i at opretholde en illusion om sit sande jeg.

Den vellykkede fremførelse afhænger altså af, at publikum villigt ser igennem formen og gen- og anerkender det indhold, den identitet, der fremføres. Også Hastrup betoner dermed det forhold, vi allerede har berørt, at illusionen om den umedierede identitet ikke kun gælder publikum, men også den handlende selv. Hastrup illustrerer denne pointe gennem studier af skuespilleres oplevelse af relationen mellem deres ’selv’ og den rolle, de spiller. Hun dokumenterer, hvordan gode skuespillere udnytter spændingen mellem deres egen identitet og rollens identitet:

[D]en dobbelte agent [fx ’Ophelia’ og den skuespiller, der spiller hende] udvikler sig til en tredje person, som får et selvstændigt liv. Denne triangulering er, vil jeg foreslå, et alment vilkår for menneskelig handling. Vi starter måske med en bevidst intention, men i konsekvens af den historie, vi dermed bliver part i, vokser en karakter frem, som er lidt anderledes end den, vi begyndte med at være. Resultatet er noget helt tredje, som vi siger.⁴⁰

38 Johannsen, *Forklædt som nazist*, 84.

39 Kirsten Hastrup, *Kultur. Det fleksible fællesskab* (Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2004), 167.

40 Hastrup, *Kultur. Det fleksible fællesskab*, 170.

I det omfang Charlotte Johannsens forehavende lykkes, er det ikke muligt at skelne skarpt mellem den venstreorienterede og den højreorienterede Charlotte; der opstår en tredje Charlotte i spændingsfeltet mellem de to. Johannsens egne overvejelser minder således om dem, skuespillerne fremsætter i Hastrups studie:

Mine sætninger er blevet kortere, og det jyske er mere markant, mener Oliver [den ven, der blev overfaldet af de højreorienterede og dermed blev anledning til Johannsens projekt]. Han bemærker også, at min humor har ændret sig og er blevet mere bøvet. Måske synes han heller ikke om, at jeg har afbleget mit mørke hår til at være blond. Men det ser mere arisk ud, insisterer jeg. Han driller mig for sjov med min ændrede person, og jeg kan ikke undlade at tænke over, hvor skræmmende det egentlig er. Jeg har skabt en rolle, som er begyndt at præge mig. Hvis man 24 timer i døgnet er en anden person, end den man oprindeligt var, hvilken personlighed er så ens egen?⁴¹

Hvor vi andetsteds har hørt Charlotte Johannsen insistere på, at hun sagtens kan opretholde skellet mellem sig selv og sin rolle, får læseren her indblik i den prægning, der bliver tydeligere, efterhånden som projektet skrider frem. I det lys kan bogen ses som en nærmest terapeutisk optrevling af den illusion om en anden Charlotte, der i hendes tid under dække blev stadigt mere omfattende og overbevisende. Det bliver helt eksplicit i bogens efterord: ”Jeg havde i så lang tid løjet mig til at være en anden, end den jeg er, at jeg på mange måder skulle finde den rigtige Charlotte frem igen”.⁴² Bogen igennem forsikrer hun altså ikke bare læseren, men også sig selv om, hvem hun i virkeligheden er, idet teksten udgør en bevidst og metakommenteret genopførelse af begivenhederne. Hun genkalder sig fremførelsen i en ikke længere suspenderet form. Men hvad der etableres i bogen under medvirken af to professionelle formidlere er også form: Den helt tredje Charlotte konstitueres for de aktuelle læsere i kraft af en (måske mere smigrende og sandsynligvis mindre hyklerisk, men ikke desto mindre) efterlignende fremførelse.

Efterlignende fremførelse: Selvfremstilling omfatter os andre

Efterligning er en naturlig impuls skriver Quintilian: ”I alle livets forhold er det jo sådan, at vi gerne selv vil kunne gøre det, vi synes om hos andre.”⁴³ Og så instruerer han os i at vælge vores forbilleder med omhu. Hvad der i det foregående er sat fokus på, er det forhold, at vi også efterligner vores tilhørere – og at de nødvendigvis udgør nogle langt mere brogede ’forbilleder’. Ligesom Charlotte Johannsen kommer de fleste af os til at befinde os i situationer, hvor vi interagerer med medmennesker, hvis adfærd eller synspunkter vi ikke deler i forvejen eller måske slet ikke synes om (og som vi i øvrigt kan tage fejl af), men hvor den efterlignende impuls ikke af den grund er sat ud af kraft. Undercoverformen er nok et ekstremt eksempel, fordi den efterlignende fremførelse iværksættes så systematisk, men dermed er for-

41 Johannsen, *Forklædt som nazist*, 121.

42 Johannsen, *Forklædt som nazist*, 256.

43 Quintilian, ”Om efterligning og om originalitet”, 1.

men også god til at anskueliggøre, at selvfremsstilling ikke – altså ikke engang her – kan reduceres til 'forklædning'. Uanset hvem vi interagerer med og med hvilke motiver, så vil – med en Hastrupsk formulering – en karakter vokse frem, som er lidt anderledes end den, vi lagde ud med.

Vores undersøgelse både bekræfter og radikaliserer ideen om retorisk agency som dialektisk (altså intersubjektiv) og performativ. For med efterlignende fremførelse som paradigme for retorisk selvfremsstilling handler selvfremsstilling ikke primært om at forvalte og fremføre et selv (eller for den sags skyld om at beskytte et), men snarere om at fremføre de mennesker, vi står overfor, og forme nogle fælles handlemuligheder. Vi kan lægge en strategi, men de andre har altid allerede infiltreret vores selvfremsstilling. Vi kan forsøge at lægge afstand til situationer, hvor vi fx 'bare er på arbejde', 'bare er på Facebook' eller 'bare er til fest', men Charlotte Johannsens ekstreme eksempel minder os om, at vi i praksis ikke kan stille os uden for vores interaktioner med vores medmennesker. Vores selvfremsstilling præger og skaber vores identitet og selvforståelse via en genspejling af de andre.

Vi håber, at ideen om efterlignende fremførelse kan profilere undercoverfortællinger som Charlotte Johannsens som en retorisk praksis, der er genkendelig og vedkommende både på godt og på ondt. Endvidere håber vi, at tankegangen kan have kritisk potentiale i studiet af professionel retorik i bred forstand, fx af mere almen journalistisk praksis, hvor ingen er under dække, men hvor mange lag af spejlende loyalitet er i spil over for kilder, annoncører og andre interessenter foruden over for de læsere eller seere, der formelt har status af tilsigtet publikum. I den sammenhæng vil det være fordelagtigt ikke kun, som her, at undersøge lagene i en enkelt ytring, men at inddrage andre ytringer og andre læsere fx i form af tekstlig-intertekstlig analyse, dvs. afdækning af forskellige miljøers forskelligartede modtagelse af samme retorik.⁴⁴ Efterligningsimpulsen afstedkommer komplekse og konfliktfyldte retoriske fremførelser, vi som kritikere må bestræbe os på at forstå, ikke blot for at fortolke en given retors handlinger, men fordi – om så bare i fragmenter og fortegninger – fremførelserne spejler os andre som medborgere og former vores fælles handlemuligheder.

44 Se Leah Ceccarelli, *Shaping Science With Rhetoric* (Chicago & London, University of Chicago Press, 2001), 6-9.

Litteratur:

- Anderson, Dana. "Identity and 'Common Sense': Rhetoric's Responsibility to the Doxastic Status of the Person", i: *Queen: A Journal of Rhetorical Power* 5, 1 (2005).
- Anderson, Dana. *Identity's Strategy: Rhetorical Selves in Conversion*. Columbia, SC: University of South Carolina Press, 2007.
- Austin, J. L. *How to Do Things with Words*. Oxford: Clarendon Press, 1955/1962.
- Burke, Kenneth. *A Rhetoric of Motives*. Berkeley, LA, London: University of California Press, 1969.

- Butler, Judith. *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of Sex*. New York: Routledge, 1993.
- Butler, Judith. *Undoing Gender*. New York: Routledge, 2004.
- Ceccarelli, Leah. *Shaping Science With Rhetoric: The Cases of Dobzhansky, Schrödinger, and Wilson*. Chicago & London, University of Chicago Press, 2001.
- Denham, Robert. "The Field of Selves: Wayne Booth's Defense of Hypocrisy Upward," i: *Pedagogy: Critical Approaches to Teaching Literature, Language, Composition, and Culture* 7, 1 (2007), 21-35.
- Derrida, Jaques. *Limited inc*. Evanston: Northwestern University Press, 1988.
- Elbow, Peter (red.). *Landmark Essays on Voice and Writing*. Mahwah, NJ: Hermagoras Press, 1994.
- Haskins, Ekaterina. "Mimesis Between Poetics and Rhetoric: Performance Culture and Civic Education in Plato, Isocrates, and Aristotle," i: *Rhetoric Society Quarterly* 30, 3 (2000), 7-33.
- Hastrup, Kirsten. *Kultur. Det fleksible fællesskab*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Hoff-Clausen, Elisabeth. "Retorisk handlekraft hviler på tillid," i: *Rhetorica Scandinavica* 54 (2010), 49-66.
- Hoff-Clausen, Elisabeth, Christine Isager og Lisa Storm Villadsen. "Retorisk agency – hvad skaber retorikken?" i: *Rhetorica Scandinavica* 33 (2005), 56-65.
- Isager, Christine. "Retorisk handlekraft: Hvem giver journalisterne ordet?" i: Roer og Klujeff (red.): *Retorikkens aktualitet. Grundbog i retorisk kritik*. 2. udgave, København: Hans Reitzels Forlag 2009, 269-289.
- Isager, Christine, og Sine N. Just. "Rhetoricians Identified: A Call to Interdisciplinary Action and How it Resonated in the Field of Rhetoric" i: *Philosophy & Rhetoric* 38, 3 (2005), 248-258.
- Johansen, Anders. *Talerens troverdighet. Tekniske og kulturelle betingelser for politisk retorikk*. Oslo: Universitetsforlaget, 2002.
- Johannsen, Charlotte. *Forklædt som nazist: En århushistorie. Fortalt til Gjertsen og Gjerding*. København: Informations Forlag, 2010.
- Jørgensen, Charlotte, og Lisa Villadsen (red.) *Retorik. Teori og praksis*. København: Samfundslitteratur, 2011.
- Kulick, Don. "The Importance of What Gets Left Out," i: *Discourse Studies* 7 (2005), 615-624.
- Leff, Michael, og Ebony Utley. "Instrumental and Constitutive Rhetoric in Martin Luther King's 'Letter from Birmingham Jail'," i: *Rhetoric & Public Affairs* 7, 1 (2004), 37-52.
- Leff, Michael. "Tradition and Agency in Humanistic Rhetoric," i: *Philosophy and Rhetoric* 36, 2 (2003), 135-147.
- Nagel, Allan. *Forklædt som dansker: Beretninger fra et liv under dække 2001-2003*. København: Hansen & Hansen, 2003.
- Quintilianus, Marcus Fabius. "Om efterligning og om originalitet," i: *En talers udannelse X.2*. Oversat af Pernille Harsting i: *Aigis* 1, 2. Hentet 15.11.2011 fra <http://aigis.igl.ku.dk/2001,2/Harst.Quint.overs.pdf>
- Terrill, Robert. "Unity and Duality in Barack Obama's 'A More Perfect Union,'" i: *Quarterly Journal of Speech* 95, 4 (2009), 363-386.
- Terrill, Robert. "Mimesis, Duality, and Rhetorical Education," i: *Rhetoric Society Quarterly* 41, 4 (2011), 295-315.
- Vincent, Norah. *Forklædt som mand. En kvindes rejse ind i mændenes verden og tilbage igen*. På dansk ved Svend Ranild. Humlebæk: Adlandia, 2006.
- Warnick, Bryan R. *Imitation and Education. A Philosophical Inquiry into Learning by Example*. Albany: State University of New York Press, 2008.